

Castrén, Wiedemann ja häilyvä schwa-vokaali

Ensimmäiset marin kielen kieliopit ilmestyivät Venäjällä 1775 ja 1837; maria oli niissä kirjoitettu kyrillisin kirjaimin ja kirjainyhdistelmin ilman kielen vaatimia erikoismerkkejä. Ensimmäisiä varhaisten fennougristien julkaisemia marin kielen kielioppeja olivat suomalaisen Matthias Alexander Castrénin (*Elementa grammatices tscheremissae* 1845) ja virolaisen Ferdinand Johann Wiedemannin (*Versuch einer Grammatik der tscheremissischen Sprache nach dem in der Evangelienübersetzung von 1821 gebrauchten Dialekte* 1847). Molemmat oli laadittu vuori- eli länsimarin pohjalta, ja niissä oli tukeuduttu aikaisempien kielioppien lisäksi Venäjällä julkaistuihin kirkollisiin teksteihin.

Vuorimarissa on kaksi redusoitunutta eli ylilyhyttä vokaalia, ns. švaa-vokaalia, joiden laatuun ympäröivät vokaalit vaikuttavat, etinen *ä* ja takainen *ə*. Näiden laadun määrittelemisen ja erottaminen täysvokaaleista ja tuotti kieliopinkirjoittajille vaikeuksia. Castrén nimitti niitä švaa-vokaaleiksi mutta kirjoitti ne samoilla merkeillä kuin täysvokaalit. Hän pystyi kuitenkin erottamaan vokaalien etisyyden tai takaisuuden eli noudatti vuorimarin velaarista vokaalisointua. Wiedemann puolestaan totesi vain yhden, *y*:llä merkitsemänsä vokaalin eräänlaiseksi painottomaksi apuvokaaliksi, joka saattoi vaihdella sanassa muiden vokaalien kanssa. – Vasta Venäjän kirkon marin kielellä suorittamaa lähetystyötä varten kehittämän ortografian käyttöönotto 1870-luvulla osoitti etisen (*bi*) ja takaisen (*bi*) švaan aseman äännejärjestelmässä.

Avainsanat: Castrén, Wiedemann, vuorimari, schwa, vokaalit.

SIRKKA SAARINEN